

„Még a konyhaszekrényünkben is zörögtek az edények”

Aggodalom és remény a déli határszélen

Szép tavaszi nap ígérkezik, hűvös, fanyar napfény spriccel végig a földeken, és a ködök kinn is, benn is eloszlanak.

Kiskunhalason bejelentkezés a határőralkalmazásban, járművet váltunk, melyet Katus Károly 29 éves százados vezet, és a bevezetés további sikerét biztosítandó, csatlakozik Németh Zoltán 34 éves őrnagy, sajtóreferens is. Mindkettjüknek meghatározóan jó kapcsolataik vannak. Mindkettjükön a többnapos kialvatlan-ság árnyékai. A határsávot szerezni még szondázni, amely most több szempontból is a nyugodt élet peremévé vált; haditerünk szerint a *Bácsalmástól keletre* eső településeket járnák végig.

Tompán, a közel ötezer lelkes nagyközségben (a legjelentősebben Kunbajától Mórahalomig) egy rövid időre úgy tűnik: mindent megtudunk a kialakult határ menti helyzetről. *Balázs Piri* Béla vállalkozó (pompás patikára emlékeztető húsüzeme van, szívesen fogad minket) azt mondja: a félelem kétségkívül itt van! Félnék az emberek, és a félelem köztudottan kíméletlen, alattomos dolog. Ez ráadásul *határon túl*, ami rosszabb tud lenni a konkrét dolgoknál is. A lakosság összetétele itt is színes, mint minden szomszédos településen, szerbek, horvátok, magyarok, németek élnek egymás mellett régóta, teljes békekészségben. De hogy egy ilyen kis helyen mit gondol most magában egy szerb, egy horvát s egy magyar? Ezt most nehéz lenne „bemérimi”.

– Nem, engem nem sújtott tönkre a háborús helyzet – teszi hozzá –, mint a határ menti bevásárlóforgalomra és vendégfogadásra „rátelepült” üzlet- és fogadótulajdonosok. Én jórészt belföldi piacra termelek. Gyakorlatilag senki nem tud semmit. Nem tudja, mi van, és főként – *mi lesz?*

Csikéria talán a legváltozatosabb összetételű kis falu, és itt – mondják kísérőink – van egy remek öreg (67 éves) szerb jó barát, *Gyukics* Bódog, azzal érdekes lenne szóba elegyedni. A Gyukics-porta a templom mellett áll. Igen takaros ház, nagy kerttel, gyönyörűen rendben tartott szőlősorokkal, gyümölcsfákkal, hátul kispörtölt kuvasz utat, mély, kongó hangon. A fogadtatás szíves. A gazdasszony el-tűnik, a gazda viszont kissé későn keveredik elő, igaz, ő is barátságosan paroláz. Arca élesen metszett, teste szikár, kimondottan sovány, mint mondja, nemrég komoly gymormutétet esett át, de most már kezd rendszeresen eszegetni és iszogatni is. Nagy baj tehát nincs...

Aztán – abban a szent pillanathban, amikor elmondjuk, hogy miről szeretnék vele egy kicsit beszélgetni – riadtan begombolkozik. Nem nyilatkozom! – közli tömören. Olyan hangsúllyal, amelyből a 35 éves rutin azonnal megsújja: *feltörhetetlen*.

Gyukics Bódog búcsúzásakor is szívesen kezel velünk. Filozofikusan ennyit jegyez meg: csak az a baj, hogy kár volt megőregedni. Ebben maximálisan egyetértek.

És itt az ember megérzi: miről is van szó tulajdonképpen? Miről hallgatnak e határ menti világok ott lenni a mélyben? A hallgatás ott kezdődik, ahol a dolgok bonyolultakká és szomorúakká válnak, ahogy Thomas Mann mondja. Mert esténként most nem a bárgyú akciófilmek viszik a prismszerepet, ahol ingerült, elegáns mozdulatok nyomán háztömbök, egész utcák, vonatok, járművek, hidak tűnnek el robbanások pokolvörös gomolyában. A képernyőnkön most ugyanez történik, csak ez *közvetlenül és hiteles*, s mint ilyen, nehezebben emészthető. Hiába látunk belőle felvillanó szilánkokat csu-

pán, ez talán még rosszabb, mert tág keretet enged a fantáziának. A filmek megrendezett jeleneteit a kínos valóság váltotta fel. Mit lehet akkor nyilatkozni, amikor itt szinte nincs olyan család, amelynek ne lenne odaát rokona? Miről lehet fecsegni, amikor éjjel mindenki hallja a szirénákat, a bombázók moraját és a detonációkat?

A helyi „késdobálóban” láthatóan jó a hangulat, s a (szesz-) testvériség háborítatlan. Aztán váratlanul mégis – igen-igen brutálisan – ugratni kezdenek valakit. Szemüveges kis öreg úr az illető, kinek kucsmáját oldalast perdfütik a fején, s ezáltal egészen „atamános” lesz a kinézete. Büszke kockának csúfolják, és biztatgatják, hogy menjen ki és üljön fel a vursli falovára. És az emberben itt is megrezdül valami, de jobb a békekészség.

Az utak mentén sűrűn tűnnek elő a füzöld barretsapkás határőrszolgák, gyakori az ellenőrzés. Nehezebb harci technika nincs, a páncélozott szállító járműveket is visszavonták már, mint halljuk. De ezen a hálón mégis nehez, sőt lehetetlen lenne átbújni, a reagálás pedig felettébb heves és hatékony lenne bármilyen erőszakos behatolás esetén. Ez a szolgálat más, mint a sima békebeli őrködés. *Ez már éles helyzet valahol*. A katonák arcára fáradt türelmet és a kimerültség, de a feszültséget még ez sem tudja róluk eltüntetni.

Megállunk az egyik járőrnel, aki egészen a határ mellett foglalt állást egy nagy farakás mellett. A fiúk vastag és nehéz golyóálló mellényben. Így egy helyben ácsorogva még csak-csak, de járőrözvén jócskán leizzad tőle az ember. A határhoz simuló házak be vannak csukódva, néma vakablakokkal néznek ránk. Ha rossz az idő, behívják a katonákat, megkínálják őket, örülnek a jelenlétüknek – mondják.

Ásotthalom; a Bedő Albert Erdészeti Szakiskola és Kollégium. Az ápolat árnyas parkban is néptelenek az utak. Az épületben kitömött madarak és a diorámák molyabraknak szánt poros állatai néznek ránk merev üvegsemeikkel. Kísérteties a csend itt is.

Börösök József matematika-tanár viszont a helyén van.

– Százöt diákunk van, mind bentlakásos, jórészt nem a környékről valók. Nem foglalkoznak a háborúval. Egyszerűen lerázzák, elviccelik. A legjobban még az ajzotta fel őket, hogy állítólag a hírek szerint Szabadkán a diszkóból emeltek ki néhány hadkötelet. A félelem egyébként itt lappang. A túloldali propaganda egyszerűen elképesztő! Odáig mennek, hogy a koszovói menekülteket provokációval valóldják; szerintük az anyák, a gyerekek azért vonulnak fel az erdőbe, hogy szerbellenes hangulatot gerjesszenek. Éjszaka lesse mentem ki, vaddisznót akartam löni. És ott az erdő éjszakai csöndjében egyszerre meghallottam a szirénákat. Utána pedig valami irdatlan monstrum repült át felettünk, mert szinte rengett tőle a föld. Mit mondjak... libabőrös lettem e hangoktól. Hogy mi lesz a vége? Senki nem tudja. Hogy lesz-e ellenük irányuló akció, hogy mi lesz az ottaniakkal, akiket túsul kezelnek, egyáltalán, mi lesz a végkifejlete ennek a borzadálynak... mit lehet egyáltalán elérni

ezekkel a bombázásokkal, meddig lehet ad absurdum feszíteni a helyzetet?... nem tudjuk.

Egy fura intermezzo következik. Azt kérdezik: szeretnénk-e beszélni *Petrő* Ferenc polgármesterrel. Igen, szeretnénk, válaszoljuk. Mint kiderül, a polgármester nem a hivatalában, hanem egy „csemetekerti fogadóházban” tartózkodik. Nincs messze, odamegyünk. A

A fokozott határőrizet megnyugtatja az embereket

HAVRAN ZOLTÁN FELVÉTELE

megnevezett objektum körül sok jó kocsiparkol. A polgármester kijön, hosszan beszél a mobilján. Azután lép oda hozzánk. Ott az udvaron állva elegyedek szóba velünk. Mint mondja, a helyzet feszült. A megyei központtól *naponta kétszer* szólnak le a helyzet után érdeklődve. Ez a sok hírvás feltehetően nem véletlen... S a hírek úgy dagadnak, mint a guruló hólabda.

Régen nem volt olyan gyér a forgalom a hercegszántói határátkelőn, mint napjainkban. Este kilenc órától reggel hatig csak néhányan jönnek-mennek. Két hete, szombaton még közel 1300-an lépték át itt a határt, ez napjainkra a negyedére csökkent. A külföldiek többsége Bosznia-Hercegovinából érkezik, az ottaniak között ez a népszerűbb átkelő a közelség miatt, Tompa, Röske már kerülő számukra.

A határtól alig 1300 méterre fekszik a 2462 lakosú Hercegszántó, amelynek nevét hervátul – Santovo – is feltüntették a falutáblán, s ugyanezt cirill betűkkel, szerbül. A lakosságából a magyarok aránya 80, a horvátoké 15, a szerbeké öt százalék. A faluban a déli szomszédoknál történt fejlemények negatív hatása nem észlelhető, béke és nyugalom van. A település központjában kismamák levegőztetik gyermekeiket a tavaszi napsütésben, a presszó ablakait gondos kezek tisztogatják, vásárlók járják a boltokat, kiveménezik a házak előtti kiskerteket, erőgépek szorgoskodnak a szántókon. Bizonyára mindenki tart a túloldali háború kiterje-

désétől, de a védekezés sajátos eszközeit alkalmazva, egyszerűen nem foglalkoznak vele. Annak viszont örülnek, hogy most fokozottan őrzik a határt. A nyolc éve tartó túloldali háború megedzette és bölcséste tette az embereket. Még emlékeznek arra, amikor 1991-ben két alkalommal is puskagránátot és géppisztolyosorozatot lőttek be a falu közigazgatási területére. Sze-

ményük a túloldali bombázásokról. Nem válasszoltak, volt, aki legyintett, mások a fejüket rázták. Mint megtudtuk, egymás között is nagyon visszafogottan beszélnek a háborúval kapcsolatos eseményekről. Az embereket sokkal inkább foglalkoztatja a mindennapi megélhetés, a kemény tél után a sürgető mezőgazdasági munkák. Hercegszántó népe elsősorban a földből él.

A lakosság 40 százaléka – 933 ember – nyugdíjas, közülük sokan bérbé adták földjeiket művelésre a hajdani tévesznek, amely napjainkra szolgáltató társasággá alakult át. Más utat választva, tizenöt farmgazda – köztük *Likár* István, *Sziládi* Tibor, *Reusz* István – összefogott, néhány hete egy értékesítő-kereskedő közvetítéssel alakított, hogy maguk oldják meg állataik, kezdetben sertéseik értékesítését.

Hajdan a háztáji gazdaságokban tizenöt sertést tenyésztettek a faluban évente, ez napjainkra jelentősen csökkent. A magángazdák csak állami támogatással tudnak megkapaszkodni. Szükség is van a hasonló kezdeményezésekre, hiszen jelenleg több mint kétszáz munkanélküli a faluban. Amíg a harminc kilométerre fekvő Baján nem mentek tönkre a gyárak, addig Hercegszántóról kétszáz ingáztak oda naponta, ma ennek csak a tízedrészé kap munkát a városban.

A rendszerváltás utáni talpon maradásban sokat segített a falunak a bevásárló- és benzinturizmus, az utóbbinak három éve volt a virágkora, aztán – mint mondják – „lescsengett”. Ha akkor innen nem vitték volna

át tízezer-literszámba a benzint és a gázolajat, a túloldali gazdák nem tudtak volna szántani, vetni, aratni. A meglévő hercegszántói benzinkút mellé még kettő épült, de mivel a „benzinbiznisz” napjainkra gyakorlatilag megszűnt, most már csak egy, a régi benzínállomás működik. A jugoszláv oldalon 1996 végén vezették be az ottani állampolgárokra a határátkelői illetéket, személyenként tíz márka körüli összeget kérve. Napjainkra a vajdaságiak pénztartalékai teljesen kimerültek, nem tudják fizetni a különadót. Így a bevásárlóturizmus is alaposan visszaesett, amit szintén éreznék a hercegszántóiak.

A határátkelőtől közúton egy U alakot írva le, még közelebb fekszik a két országot elválasztó vonaltól Bácsszentgyörgyi falucska a Kígyós-csatorna partján. A településnek 237 lakosa van, ezért szinte hihetetlen, hogy egy 1477. évi feljegyzésben még mezővárosnak hívatott, a XVI. században pedig Vízmeleki Szent György volt a neve. Ma is – néhány család kivételével – magyarok lakják. Van körzeti jegyzősége, postája, két élelmiszerboltja, művelődési háza, kocsma, óvodájába négy apróság jár, viszont már nincs iskolája, a gyerekek az öt kilométerre lévő Garán tanulnak. A kicsiny település nagy területet foglal el, ugyanis a szélső utcái egymástól távol fekszenek, mert mindegyik körül fél-egyholdnyi kert, szántóföld terül el. A 74 éves *Varga* Pál háza – jókora portával – áll a legközelebb a határhoz, alig öt-

száz méterre. Félkörben szántók, vetések.

– Az egyik reggel öt óra tájban iszonyú robajra ugrottam ki az ágyból – mondja Pali bácsi az udvarban –, s közben rezegtek az ablakok. Azt láttam, hogy egy repülőgép húzza maga után a fehér kondenzcsíkot Pécs felé, kettő pedig nagy kanyarral Jugoszlávia felé fordult vissza. Azt okultam ki, hogy két túloldali gép a határig üldözhetett egy amerikai vagy egy angol gépet. Most már egy kicsit nyugodtabban élünk, nem úgy, mint amikor elkezdődött a bombázás. Amikor a zombori repülőterre lecsaptak, még a konyhaszekrényünkben is zörögtek az edények. Figyelünk mindenre, hiszen Bácsszentgyörgy éppen félúton van Baja és Zombor között, ide-oda 25 kilométerre. Légvonalban Zombor pedig talán húszra.

– Milyen érzés most a határ közvetlen közelében élni?

– Úgy látom, hogy nem igazán félnek az itteni emberek.

Pali bácsi távcsövet vesz elő, pásztázza a túloldali falut.

– Szinte karnyújtásra van Rasztina, magyarul Tölgyes. Ugyanolyan parasztemberek lakják, mint mi. Hosszú évtizedek óta ismerem őket. Nemigen politizálnak, inkább művelik ezt a jó gabona- meg kukoricatermő földet. Rasztina telepesfalu, 560 lakosa, 140 háza van. Az első világháború után hozták létre, amikor az új állam a boszniai Likából hozott ide azokból a szerbekből, akik önkéntesen harcoltak korábban az Osztrák-Magyar Monarchia ellen. Miután a birtokos *Rédly* bárót elzavarták, földet kaptak és letelepültek. A kastély – nézzék – most is ott áll a dombon, iskolának használják.

A bácsszentgyörgyi a túloldali települést testvérfalunak tekintik, ahonnan nem jöhet rájuk baj. Sokan tudnak „szlávu” itt – mint Pali bácsi mondja –, vagyis szerbül meg horvátul. A két világháború között összebarátkoztak, az ifjúság gyakran összejárt táncolni, az idősök még most is emlegetik az akkori közösen elkészített étet, a kakaspörköltet. Sikeresen átvészelték a második világháborús éveket is, pedig *Tito* partizánjai a trianoni határ feletti magyarországi területeket is elfoglalták. Plakátokon adták hírül 1944/1945 fordulóján, hogy a Baja-Kalocsa-Szeged háromszöget Jugoszláviához akarják csatolni. Varga Pál akkor jugoszláv állampolgár volt, mert 1925-ben egy szlavóniai faluban született Vukovár mellett, s az időben menekültként élt a magyarországi rokonainál. A háború végén egyébként Bácsszentgyörgyön működött az egyik Tito-partizánosztig parancsnoksága, a vezetője figyelmeztette: ne menjen haza a Vajdaságba. Várja meg, amíg újra megalakulnak a hatóságok, s akkor ad neki igazolványt, amivel visszamehet. Varga Pál végül maradt, nősülés után, 1949-ben felépítette mostani házat, 8800 forintért.

– Nézzenek körül, milyen gazdag földül a bácsszentgyörgyi határ – szól végül Pali bácsi –, sajnos egyre kevesebb ember lesz, aki megművelje. Ez az igazi baj a jövőnk szempontjából, reménykedünk, hogy a túloldali háború előbb-utóbb ügyis befejeződik. Az 1970-es évek elején 560 lakosa volt a falunak, most meg alig több, mint a harmada. A fiatalok Bajára és máshová költöztek. A nép 80 százaléka 60 éven feletti, a legtöbb egyedülálló özvegyasszony. Sok már az üres ház. Ha itt nem történik valami kedvező változás, 10–15 év múlva még ötvenen sem laknak majd a faluban. Pedig 18 aranykoronás jó földek vannak itt, holdanként 70 ezer forintért meg lehet kapni. A két-három szobás családi házakat pedig jókora portákkal egymillióért kínálják.

Baróti Szabolcs–Botlik József